

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

QARSHI MUHANDISLIK IQTISODIYOT INSTITUTI

**MUXANDIS TEXNIKA FAKULTETI
YER USTI TRANSPORT TIZIMLARI VA ULARDAN
FOYDALANISH YO‘NALISHI 1-KURS
144-GURUH TALABASI RUSTAMOVA ORZIGULNING
“O‘ZBEKISTON TARIXI” FANIDAN “SSSRDA
TURG‘UNLIK HOLATINING VUJUDGA KELISHI”
MAVZUSIDA TAYYORLAGAN**

REFERATI

Ilmiy raxbar:

Abdullayev O‘

QARSHI – 2016

SSSRda turg'unlik holatining vujudga kelishi

Reja:

1. XX asrning 70-80 yillarida SSSRda iqtisodiy rivojlanish sura'tining tobora pasayishi
2. SSSRda turg'unlik holatining vujudga kelishi
3. O'zbekistonning ijtimoiy –siyosiy hayoti

Turg'unlik sabablari XX asrning 70-80 yillarida SSSRda iqtisodiyotning rivojlanish sura'ti tobora pasayib, sarf-xarajatlari ortib bordi. Mavjud imkoniyatlarni hisobga olmasdan ishlab chiqilgan ijtimoiy, oziq-ovqat, agrar, energetika, ekologiya va boshqa sohalardagi dasturlar samara bermadi, iqtisodiy ziddiyatlarni chuqurlashtirib yubordi. Jahonning taraqqiy topgan mamlakatlarida XX asr ikkinchi yarmida sodir bo'lgan ilmiy-texnika inqilobidan samarali foydalanildi. Mashina-fabrika ishlab chiqarishidan avtomatlashtirilgan kompleks ishlab chiqarishga o'tib borildi. Ishlab chiqarishga hisob-kitoblar, echimlar, nazorat va boshqarish vazifalarini bajaradigan elektron-hisoblash apparatlari, axborot texnikasi, robotlar kirib keldi va keng qo'llanila boshlandi. Odamlar bajarib kelgan oddiy texnik, mexanik, og'ir jismoniy ishlarni texnika vositalari bajaradigan bo'ldi. Fan ishlab chiqarish kuchiga aylandi. Natijada ilg'or mamlakatlarda ishlab chiqarish intensive taraqqiyot yo'liga kirdi. Moddiy ishlab chiqarishda ishlovchilar soni qisqarib, xizmat ko'rsatish sohasida, tibbiyot, ta'lim, ilmiy faoliyatda band bo'lganlar soni oshib bordi. Axborot texnikasi tibbiyot, fan, ta'lim va boshqa xizmat ko'rsatish sohaslarida keng qo'llanila bordi. Inson texnik, mexanik va og'ir jismoniy ishlarni bajarishdan ozod bo'lib, o'zini mazmunli, ijodiy ishlarga bag'ishladi. Pirovardida turmush saviyasi tobora yaxshilanib bordi.

Sovet davlatida esa ilmiy-texnika inqilobidan foydalanish etarli darajada yo'lga qo'yilmadi. Iqtisodiyot ekstensiv yo'lda, tobora ko'p qo'shimcha mehnat va moddiy resurslarni ishlab chiqarishga jalb etish yo'lida debsinayotgan edi. Mamlakat katta tabiiy resurslarga ega bo'lsada, xo'jaliklar ularning etishmovchiligiga duch keldi. Ko'pgina mamlakatlar fan-texnika inqilobi tufayli xalq turmushida jiddiy ijobiy burilishga erishgan bir paytda SSSR bu jarayondan orqada qolib ketdi. Ishlab chiqarish texnologiyasi eskirgan, mahsulotlarning sifati past, ular sotilmasdan omborlarda to'planib qolayotgan edi. Ma'muriy-buyruqbozlik tizimi, iqtisodiyotga partiyaviy rahbarlik va uning mafkuralashtirilishi iqtisodiyotni isloh qilish yo'lidagi urinishlarni yo'qqa chiqarar edi. Ijtimoiy ehtiyojlarga mablag' ajratishda qoldiq printsipi va taqsimotda tekischilik hukmron edi. Bular aholining mehnatga qiziqishi va faolligini

susaytirdi, boqimandalik, tayyoriga ayyorlik, ichkilikbozlik, giyohvandlik, chayqovchilik, poraxo'rluk kabi yaramas illatlarni keltirib chiqardi. Buyruqbozlik boshqaruv usuli, mamlakatda keng tarqalgan sansolarlik, qog'ozbozlik, majlisbozlik illatlari iqtisodiyotning o'z qonunlari va vositalari asosida rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda edi. Odamlar mulkdan begonalashtirilgan, shu tufayli loqayd, sust, beparvo edilar, «xo'p-xo'p», «bajaramiz» deyishga o'rgangan oddiy ishtirokchilarga aylantirilgan edi. Huquq va qonuniylik puturdan ketgan edi. Xo'jalikni boshqarishda 200 mingtacha turli buyruqlar, yo'l-yo'riq va ko'rsatmalar beruvchi qonunsimon hujjatlar hukmron bo'lib, ular xo'jalik xodimlarining har bir qadamini nazorat qilib, tashabbuskorlikni bo'g'ar edi. Oddiy korxonadan tumangacha, viloyatdan respublikagacha, respublikadan markazgacha haqiqiy ahvolni bo'yab ko'rsatish, barcha darajadagi rahbarlarni maqtash, ular nomiga hamdu-sanolar o'qish rasm bo'lib qolgan edi. Oqibatda dunyoda eng kuchli ikki davlatdan biri, deb hisoblanib kelingan sobiq SSSR turg'unlik holatiga uchradi. KPSS Markaziy Qo'mitasining 1985 yil aprelda bo'lgan Plenumi noxush tendentsiyalar yig'ilib, SSSR inqiroz oldi vaziyatga tushib qolganligini ilk bor etirof etdi. Mazkur Plenum jamiyatni «qayta qurish» orqali iqtisodiyotni ko'tarish, xalqning turmushini yaxshilash siyosatini belgiladi. 1985 –1986 yillarda Markazdagi rahbariyat tomonidan jiddiy o'zgarishlar qilish zarurligi anglandi. Biroq ahvolning nihoyatda murakkabligi hali to'la idrok etilmagan edi. Markazdagi rahbarlar hamon sotsializm «afzallik»laridan foydalanib, jamiyatni «qayta qurish»ga, sotsializmni yaxshilashga umid bog'lar edi. Ammo ular mamlakatni sotsializmning o'zi, u yaratgan totalitar siyosiy, iqtisodiy tuzum inqirozga olib kelganligini payqamagan edi. 1987 yildagi mavjud siyosiy tuzumni va iqtisodiyotga partiyaviy rahbarlikni saqlab qolgan holda xo'jalik mexanizmini isloh qilish yo'lidagi urinish ham samara bermadi. Iqtisodiy islohotlar tez orada qotib qolgan ijtimoiy -siyosiy tizimga urilib barbod bo'ldi, hech qanday samara bermadi. 1980 yillarning oxirlarida siyosiy tizimni isloh qilishga, birinchi navbatda KPSSning siyosiy va mafkuraviy hukmronligini cheklashga, davlat va xo'jalik organlarini kompartiya hukmronligidan chiqarishga, xalq deputatlari sovetining

to'la hokimiyatini ta'minlashga urinish bo'ldi. Ammo bu sa'y-harakatlar ham behuda ketdi. To'g'ri, jamiyatni demokratlashtirish, oshkoralik, turli xil fikrlar bildirishga imkon berish tomon ijobiy qadamlar qo'yildi. Matbuotda, radio va televideniya turli xil fikr-mulohazalar erkin yoziladigan, gapiriladigan bo'ldi. «Qayta qurish» siyosati va uning barbod bo'lishi «Qayta qurish» siyosati davrida iqtisodiyotda juda kuchli buzilishlar ro'y berdi. Markaz «qayta qurish»ning ilmiy va nazariy jihatdan puxta va aniqlavshan dasturini ishlab chiqolmadi. Iqtisodiy siyosat puxta o'ylab ko'rilmagan sinov va eksperimentlarga asoslangan edi. Mamlakat sinovlar va xatolar bilan siljib bordi. Mamlakat imkoniyatlarini hisobga olmasdan xalq xo'jaligining barcha sohalarini bir vaqtning o'zida rivojlantirishdan iborat noto'g'ri yo'l tutildi. «Bu hol,-deb yozadi I.Karimov o'zining «O'zbekiston – bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'li» asarida, -pirovard natijada, cheklangan mablag'larning parokanda bo'lib ketishiga, moliya va ta'minot tizimining batamom izdan chiqishiga olib keldi, inqirozni chuqurlashtirdi». Sobiq sovet rahbariyati mamlakatni tanglikdan, inqirozdan chiqarish uchun ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan, hamma resurslarni markazlashtirilgan tarzda rejalashtirish asosida boshqarish va taqsimlash yo'lidan tartibga solinadigan bozor iqtisodiyotiga o'tish kerakligini o'z vaqtida payqamadi, juda kech tushundi. 1990 yilga kelganda bozor iqtisodiyotiga o'tish zaruriyati anglandi, dasturlar tuzildi, qarorlar qabul qilindi. Biroq vaqt boy berilgan edi. Iqtisodiyot batamom barbod bo'lgan, moliyaviy va narx-navo tizimi izdan chiqqan, boshqaruv mexanizmi falaj bo'lib qolgan edi. Sobiq SSSR ich-ichidan zil ketib bordi.

«Kadrlar desanti» O'zbekistonliklar jamiyatni qayta qurish, islohotlar yo'lini katta umid bilan kutib oldilar. Jamiyatni yangilashdan najot kutayotgan edilar. Biroq tez orada aholining hafsalasi «pir» bo'ldi. O'zbekistonda ijtimoiy-siyosiy hayot yanada murakkablashib bordi. Bu o'z xalqining or-nomusi va qadrqimmatini himoya qilishga qodir bo'lmagan, siyosiy irodasi bo'sh kishilarning respublika rahbariyatiga kelib qolishi bilan bog'liq edi. Ularning ojizligi natijasida Respublika partiya va davlat rahbarlik lavozimlariga Markaz tomonidan ko'plab kadrlar

yuborildi. «Kadrlar to'dasi» deb nom olgan 400 ga yaqin kelgindilar O'zbekistonni o'z bilganlaricha boshqara boshladilar. O'zbekiston Kompartiyasi va Respublika Ministrlar Soveti amalda ular tomonidan boshqarildi. Birinchi lavozimda o'tirgan mahalliy kadrlar ularning qo'lida qo'g'irchoq bo'lib qoldi. O'zbekiston Kompartiyasi Markazqo'mida Moskva vakillari -Mogilnichenko, Bessarabov, Ponomaryov uya qurib olgan edi. O'sha yillarda tez-tez bo'lib turadigan plenumlar va yig'ilishlarda qilingan barcha ma'ruzalarni Ponomaryov va O'zbekistonda doimiy ishlash uchun yuborilgan «kadrlar desanti»ning boshliqlari- Anishev, Ogarek, Satin va ularning hamtovoqlari tahrir qilardilar. O'zbekiston Kompartiyasi MQning birinchi kotibi I.Usmonxo'jaev esa minbarga chiqib tayyor narsalarni o'qir edi. Minbardan bilib-bilmay aytilgan gaplar qanchadan-qancha kommunistlar va rahbarlarning sha'ni, qadr-qiyamatini oyoq osti qilardi, hayotini buzardi. O'zKP Markaziy Qo'mitasida «pinxona kabinet» tashkil topdi. Ushbu «kabinet» kuch ishlatish, tuhmatlar uyushtirish yo'li bilan xodimlarni badnom qilish, Respublikaga mutlaqo aloqasi bo'lmagan avanturistik qarorlarni tiqishtirish bilan shug'ullandi. O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan «pinxona kabinet» va «kadrlar desanti»ning tashkilotchisi KPSS MQning kotibi E.K.Ligachyov edi. Qo'g'irchoqqa aylantirilgan mahalliy rahbarlar «kadrlar to'dasi» tomonidan tayyorlangan qarorlarga imzo chekishardi, xolos. Ularning sovet hokimiyatining ko'zbo'yamachilik, «ulug'» millatchilik, shovinistik siyosati va uni amalga oshiruvchilar oldidagi ojizligi, itoatkorligi xalqqa qimmatga tushdi. «Paxta ishi» O'zbekistonda «o'zbeklar ishi», «paxta ishi» deb atalgan jinoiy ishlar to'qib chiqarildi. Moskvadan yuborilgan Gdlyan va Ivanov guruhi O'zbekistonning boshiga tushgan kulfat bo'ldi. Guruh a'zolari hech kim bilan hisoblashib o'tirmay odamlarni qamash bilan shug'ullandi. Oddiy dehqondan tortib O'zbekiston Kompartiyasi MQ sekretarlari va hukumat a'zolarigacha bo'lgan xodimlarni qamash uchun birovlarni zo'rlab yozdirib olgan bir parcha qog'oz kifoya edi. O'zbekistonda qonunchilik buzildi, o'zboshimchalik va qatag'onchilikning yangi davri avj oldi. Ming-minglab iqtidorli, rahbarlik mahoratini puxta egallagan rahbar kadrlar, paxtakorlar, ter to'kib mehnat qilgan halol kishilar qamoqqa olindi. Hibsga

olingan Respublika partiya va davlat organlarining rahbarlari esa Moskva qamoqxonalari tashlandi. Tergov xodimlari 30-yillarda ishlatilgan yaramas usullardan foydalanib, hibsga olinganlarni qiynab, boshqalar ustidan to'qilgan aybnomlarni ularning qo'li bilan qaytadan yozdirib olardi va bu «aybnoma» tobora ko'p begunoh odamlarni qamashga asos bo'lib qolardi. 25 mingga yaqin kishi qiynoq ostiga olinib, so'roq qilindi. 4,5 mingdan ko'proq kishi sud qilinib, turli muddatlarga ozodlikdan mahrum etildi. O'sha yillarda O'zbekiston Kompartiyasi MQning birinchi kotibi bo'lib uzoq yillar ishlagan, o'zbek xalqining baxt-saodati yo'lda samarali faoliyat ko'rsatgan Sh. R. Rashidovning nomi ham badnom qilindi. Vafot etib ketgan partiya va davlat arbobining ruhini bezovta qilish nima uchun kerak bo'lib qoldi? O'zbekistonning, o'zbek xalqining sha'ni-shavkati va qadr-qiyamatini oyoq osti qilish uchun kerak bo'lgan edi. Buni anglamagan, ayrim mahalliy rahbar xodimlar o'zboshimcha qonunbuzarlarga yordamlashdilar. Ommaviy axborot vositalari xalqni dalil-isbotsiz tahqir qilish, halol mehnatkashlarni ma'naviy ezishga yo'naltirilgan ko'plab xabarlar, maqolalar berar edilar. Natijada butun bir mamlakat va millat badnom qilindi, poraxo'r, olib-sotar sifatida «sharmanda» qilindi. Butun SSSRda bo'lganidek, O'zbekistonda ham kamchiliklar, qo'shib yozishlar, poraxo'rlik illatlari va boshqa jinoyatchiliklar bor edi, albatta. Lekin bu illatlarni o'zbek xalqi emas, balki sovet hokimiyatining ijtimoiy-siyosiy tuzumi keltirib chiqargan edi. O'zbekiston fuqarolari o'z xaq-huquqlarini himoya qilishlarini so'rab tuman, viloyat va respublika partiya va sovet organlariga murojaat qildilar. 1986-87 yillarda faqat O'zbekiston Kompartiyasi MQga fuqarolardan 50 mingdan ortiq xat va shikoyatlar tushdi. 20 mingdan ortiq kishi Markazqo'm kotiblari va bo'lim boshliqlari qabulida bo'lib, o'zlarining arzodlarini bildirdilar. Poytaxtga etolmagan 100 minglab fuqarolar mahalliy hokimiyat organlariga o'z xaq-huquqlari, qonuniy manfaatlarining buzilganligidan shikoyat qilib koridormakoridor, eshikma-eshik turtinib yurdilar.

Norozilik ayniqsa xotin-qizlar orasida ko'paydi. 1986-87 yillarda respublikada 270 ayol o'zini-o'zi yondirib yubordi. Bu holat ularning sha'ni, qadr-qiyamatining toptalashi, haq-huquqlarining buzilishiga nisbatan ko'rsatilgan norozilik edi.

Haqiqat, adolat keyinroq Islov Karimov O'zbekiston rahbari bo'lgach ro'yobga chiqdi. Islov Karimov tashabbusi bilan «Paxta ishi»ni ko'rib chiqish uchun maxsus komissiya tuzildi. Pirovardida 3,5 mingdan ko'proq kishi oqlandi, qolganlari avf etildi. Ijtimoiy-siyosiy hayot Xalqning juda boy tarixi va madaniyatini, o'lkaning o'ziga xos noyob xususiyatlarini bilmagan va bilishni istamagan kelgindilar mahalliy xalqning urf-odatlarini, an'analarini oyoq-osti qildilar. Xalqimizning boy madaniyati va ma'naviy qadriyatlarini kamsitildi. Ona tilining qo'llanilishi yanada cheklab qo'yildi. Hatto milliy libos kiyib yurish ham qoralandi. Milliy an'analar bo'yicha to'y qilgan, qarindosh-urug'larini milliy, diniy qadriyatlar asosida dafn qilganlar tanqid ostiga olindi, shafqatsiz jazolandi. Bunday vaziyat xalqni ranjitdi, hafsalasini pir qildi, siyosiy loqaydlikni kuchaytirdi.

Ko'plab olimlar, yozuvchilar va boshqa ijodiy xodimlar aziyat chekdi. Ularning ko'pchiligi mahalliylikda, milliy cheklanganlikda, xurofot-bid'atga berilganlikda, sinfiy va partiyaviy tamoyillardan og'ishlikda, o'tmishni, xonlar va amirlar hayotini bo'rttirib ko'rsatishda ayblandilar. Siyosiy va mafkuraviy zug'umlarga qaramasdan ijtimoiy ong o'zgara boshladi. O'tmish va hozirgi zamon muammolari to'g'risida munozaralar, turli qarashlar, nuqtai nazarlar bildiriladigan bo'lib bordi. Jamoatchilik paxta yakkahokimligini tugatish, o'zbek tiliga davlat tili maqomini berish, ekologik holatni sog'lomlashtirish kabi masalalarni ko'tara boshladilar. «Norasmiy» guruhlar va tashkilotlar paydo bo'la boshladi. Ular asta-sekin siyosiy tusga kira boshladi. 1989 yilda tashkil topgan «Birlik» xalq harakati (rahbari Abdurahim Po'latov) respublikadagi dastlabki «norasmiy» harakat edi. Shuningdek, «O'zbekiston erkin yoshlar itifoqi», xotin-qizlarning «To'maris» nomli tashkiloti, rusiyzabon ziyolilarning «Intersoyuz» deb atalgan harakati tuziladi. Bu harakatlar dastlabki paytlarda xalqning ma'naviy qadriyatlarini tiklash, Orol fojiasini oldini olish, o'zbek tiliga davlat tili maqomini berish, boshqaruvning ma'muriy buyruqbozlik usulidan voz kechish kabi dolzarb masalalarni ko'tardilar. Biroq bu harakatlar g'oyaviy, siyosiy, tashkiliy jihatdan etarli darajada uyusha olmadi. «Birlik» xalq harakati rahbarlari mamlakat manfaatlaridan kelib chiqadigan dasturlar ishlab chiqish va aniq maqsadlarni

amalgaga oshirish yo'lida siyosiy kurash olib borish o'rniga, namoyishlar va mitinglar uyushtirish, ko'cha va maydonlarda to'plangan olomonda ehtiroslarni avj oldirish bilan shug'ullandi, hokimiyatni egallashga intildilar. Oqibatda «Birlik» bo'linib ketdi. 1990 yil boshlarida «Birlik» harakati faollarining Muhammad Solih boshliq bir guruhi siyosiy partiya tuzishga kirishdilar. 1990 yil 30 aprelda «Erk» demokratik partiyasining ta'sis qurultoyi bo'ldi. Qurultoy «Erk» partiyasi tuzilganligi haqida qaror qabul qildi, partiyaning dastur va nizomi qabul qilindi. Biroq «Erk» partiyasi rahbarlari jamiyatni yangilash uchun bir tuzumdan ikkinchi tuzumga o'tish zaruriyatini, qanday islohotlar o'tkazish kerakligini va uning mazmun-mohiyatini, odamlar ongi va ruhiyatini o'zgartirish lozimligini, buning uchun mashaqqatli o'tish davrini bosib o'tish zaruriyatini anglab, tushunib etolmadilar. Shu boisdan «Erk» partiyasi xalq orasida tayanchga, ishonchga ega bo'lolmadi. Respublika matbuoti xalq turmushiga doir masalalarni, noxush hodisalarni, xalq dardi, armonlarini oshkora yoritib boshladi, xalqning o'zligini anglashiga ko'maklashdi. Iqtisodiyot tobora tanglik holatiga tushib bordi. 1985 yilda iqtisodiy rivojlanishning negizi sifatida qabul qilingan jadallashtirish kontseptsiyasining asossizligi ma'lum bo'lib qoldi. Respublikada sanoat korxonalari, qurilish va transport sohalari, ko'pgina kolxoz va sovxozlarni xo'jalik hisobiga yoki brigada (jamo) pudratiga o'tkazish samara bermadi. 1987 yilda iqtisodiy tuzilmalarni qayta qurish, xo'jalikni boshqarish va xo'jalik mexanizmini isloh qilish, ma'muriy rahbarlikdan iqtisodiy rahbarlikka o'tish tadbirlari ham natija bermadi. Ma'muriy buyruqbozlik usuli bilan ishlayotgan vazirliklar va idoralar iqtisodiy islohotlarni yo'qqa chiqardi, iqtisodiyot taraqqiyotiga to'g'anoq bo'lib qolaverdi. Respublikaning tog'-kon, metallurgiya, mashinasozlik, elektrotexnika, kimyo sanoatiga qarashli korxonalar Ittifoq vazirliklari va idoralarga tobe bo'lib qolaverdi. Ijtimoiy va iqtisodiy ko'rsatkichlarni avvalgidek Markaz belgilab berardi. Aholining ijtimoiy ahvoli nochor edi. O'sha yillarda mutaxassislarining hisob-kitoblariga ko'ra, kun kechirish uchun bir kishiga oyida kamida 85 so'm zarur edi. O'zbekistonda aholi jon boshiga daromad 75 so'mdan oshmaydigan 8 million 800 mingga yaqin kishi yashardi,

bular aholining 45 foizini tashkil etardi. Qishloq aholisining atigi 50 foizi toza ichimlik suvi bilan ta'minlangan edi, xolos. Qishloqlarda yashovchi 240 ming oilaning tomorqa eri yo'q, har besh xonadonning birida birorta ham chorva mol, 37 foiz xonadonlarda sigir, yarmisida qo'y boqilmas edi. Maktab va maorif ishlarini isloh qilish va o'rta maxsus ta'limni qayta qurish borasidagi sa'y-harakatlar ham behuda ketdi. Respublikadagi 9000 ga yaqin maktablarning atigi 40 foizi maktab uchun mo'ljallab qurilgan binolarda, qolganlari esa moslashtirilgan binolarda ishlardi, ko'plari avariya holatda edi, o'quvchilarning katta qismi ikkinchi yoki uchinchi smenada o'qir edi. O'quvchilarning yiliga 2-3 oylab qishloq xo'jalik ishlariga jalb etilishi o'quv ishlarini izdan chiqargan edi. Oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarida ham mutaxassislar tayyorlash sifati pasayib ketgan edi.

Kadrlar tayyorlashda son ketidan quvishga yo'l qo'yildi. Ijtimoiy hayotning barcha sohalarida muammolar to'planib bordi, ularni ma'muriy-buyruqbozlik usullari bilan hal qilishga urinishlar hech qanday natija bermadi. Xalq orasida pinhona o'sib borayotgan ishonchsizlik, loyqadlik kayfiyatlari asta-sekin yuzaga chiqa boshladi. Ruxsat etilmagan mitinglar, namoyishlar o'tkazish, hatto noxush voqealar ham sodir bo'la bordi. Farg'ona fojiasi 1989 yilning may-iyun oylarida Farg'onada fojiali voqealar sodir bo'ldi. 45 yil muqqadam Stalin bedodligi natijasida o'z eridan badarg'a qilingan mesxeti turklarini o'zbek xalqi o'z bag'riga olgan, ularga mehribonlik qilgan edi. Tub erli aholi bilan mesxeti turklari qardoshlik aloqalarini bog'lab, inoqlashib yashardilar. Biroq 1989 yil 20 mayda Quvasoyda tub erli aholi bilan mesxeti turklari guruhlari o'rtasida mushtlashish sodir bo'ldi. Respublika rahbariyatining voqeani to'g'ri baholay olmaganligi va tezkorlik bilan zarur choralar ko'rmaganligi oqibatida vaziyat murakkablashdi va etnik mojaroga aylanib, qon to'kilishiga olib keldi. 3 iyun kuni kechqurun Toshloqda, so'ng Marg'ilonning mesxeti turklari zich yashaydigan «Komsomol» suv xo'jaligi quruvchilari posyolkasida ur-yiqit, uylarga o't qo'yish, qotillik, vaxshiylik sodir bo'ldi. Keyingi kunlarda beboshlik harakatlari Farg'ona shahri, uning atrofiga tarqaldi. Olomon tomonidan sanoat korxonalariga, temir yo'l stantsiyasiga, aloqa uzelliga, militsiya binosiga hujum qilindi. Boshboshdoqlik

partiya va sovetlarga qarshi tus olib bordi. Ana shunday favqulodda vaziyatda respublika hukumat komissiyasi tuzildi. 4 iyundan boshlab komendantlik soati joriy etildi. Farg'onaga shoshilinch ravishda SSSR ichki ishlar vazirligi ichki qo'shinlarining 13 ming kishilik bo'linmasi keltirildi. Ur-yiqit 7 iyun kuni yana takrorlandi va tez orada Qo'qon shahriga, Rishton, O'zbekiston va Kirov (hozirgi Beshariq) tumanlariga tarqaldi. 8 iyunda Qo'qonda aholining tinch namoyishi SSSR ichki ishlar vazirligi qo'shinlari tomonidan o'qqa tutildi, 50 dan ortiq kishi halok bo'ldi, 200 dan ortig'i yarador qilindi. Ommaviy tus olgan tartibsizlik, ur-yiqitlar natijasida jami 103 kishi xalok bo'ldi. 1011 kishi jarohatlandi va mayib bo'ldi. SSSR ichki ishlar vazirligi ichki qo'shinlarining 137 xizmatchisi, 110 militsiya xodimi yarador bo'ldi, militsiya xodimlaridan biri vafot etdi. 757 uy, 27 davlat binosi, 275 avtotransport vositasi yondirildi va talon-taroj qilindi. Voqealarning keng miqyos va fojiali tus olganligi sababli sovet va ma'muriy organlar mesxeti turklarini Farg'onadagi harbiy qism poligonidagi lagerga hamda Tojikistonning Leninobod viloyati Asht tumanidagi Novgarzon posyolkasiga shoshilinch ko'chiriladi. Minglab odamlarni bunday lagerlarda uzoq saqlab bo'lmas edi. Shuning uchun 16.282 kishi Farg'ona viloyatidan Rossiyaning Smolensk, Orlovsk, Kursk, Belgorod va Voronej viloyatlariga ko'chirib olib borib joylashtirildi.

Adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. T., Sharq 1998
2. Karimov I.A. O‘zbekistonning o‘z istiqlol va tarqqiyot yo‘li. T., «O‘zbekiston» 1992
3. O‘zbek xalqi va davlatchiligi tarixi konsepsiyasi.g‘ O‘zbekiston tarixi. 1999 yil 1-son.
4. Azamat Ziyov. O‘zbek davlatchiligi tarixi. T., Sharq 2000
5. Sagdullayev A. va b. O‘zbekiston tarixi: davlat va jamiyat tarqqiyoti.T.,«Akademiya» 2000
6. Abulg‘ozi. «Shajarai turk». T.. Cho‘lpon, 1990.
7. Ziyov Buniyotov. Anushtagin Xorazmshoxlar davlati. T., G‘.G‘ulom, 1998.

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti
Muxandis texnika fakulteti yer usti transport tizimlari
va ulardan foydalanish yo‘nalishi 1-kurs
142-guruh talabasi talabasi Rustamova Orzigulning
“SSSRda turg’unlik holatining vujudga kelishi” mavzusida
tayyorlagan referatiga
TAQRIZ

Mazkur ish aktual mavzuga bag‘ishlangan. Turg’unlik sabablari XX asrning 70-80 yillarida SSSRda iqtisodiyotning rivojlanish sura’ti tobora pasayib, sarf-xarajatlari ortib bordi. Mavjud imkoniyatlarni hisobga olmasdan ishlab chiqilgan ijtimoiy, oziq-ovqat, agrar, energetika, ekologiya va boshqa sohalardagi dasturlar samara bermadi, iqtisodiy ziddiyatlarni chuqurlashtirib yubordi. Jahonning taraqqiy topgan mamlakatlarida XX asr ikkinchi yarmida sodir bo‘lgan ilmiy-texnika inqilobidan samarali foydalanildi. Mashina-fabrika ishlab chiqarishidan avtomatlashtirilgan kompleks ishlab chiqarishga o‘tib borildi. Ishlab chiqarishga hisob-kitoblar, echimlar, nazorat va boshqarish vazifalarini bajaradigan elektron-hisoblash apparatlari, axborot texnikasi, robotlar kirib keldi va keng qo‘llanila boshlandi. Odamlar bajarib kelgan oddiy texnik, mexanik, og‘ir jismoniy ishlarni texnika vositalari bajaradigan bo‘ldi. Fan ishlab chiqarish kuchiga aylandi. Natijada ilg‘or mamlakatlarda ishlab chiqarish intensive taraqqiyot yo‘liga kirdi. Moddiy ishlab chiqarishda ishlovchilar soni qisqarib, xizmat ko‘rsatish sohasida, tibbiyot, ta‘lim, ilmiy faoliyatda band bo‘lganlar soni oshib bordi. Axborot texnikasi tibbiyot, fan, ta‘lim va boshqa xizmat ko‘rsatish sohaslarida keng qo‘llanila bordi. Inson texnik, mexanik va og‘ir jismoniy ishlarni bajarishdan ozod bo‘lib, o‘zini mazmunli, ijodiy ishlarga bag‘ishladi. Pirovardida turmush saviyasi tobora yaxshilanib borganligi haqidagi fikrlar o‘z aksini topgan.

Umuman olganda ushbu mavzu bo‘yicha yetarlicha ma‘lumotlar berilgan muallif tomonidan ilgari surilgan fikr-mulohazalar yetarli darajada. Ushbu mulohazaviy fikrni “ZiyoNet” tarmog‘iga joylashtirish uchun taklif etish mumkin deb hisoblayman.

Taqrizchi “O‘zbekiston tarixi”

kafedراسi o‘qituvchisi:

X. Xosiyatov.

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti
Muxandis texnika fakulteti yer usti transport tizimlari
va ulardan foydalanish yo‘nalishi 1-kurs
142-guruh talabasi talabasi Rustamova Orzigulning
“SSSRda turg’unlik holatining vujudga kelishi” mavzusida
tayyorlagan referatiga
TAQRIZ

Mazkur ish aktual mavzuga bag‘ishlangan. Turg’unlik sabablari XX asrning 70-80 yillarida SSSRda iqtisodiyotning rivojlanish sura’ti tobora pasayib, sarf-xarajatlari ortib bordi. Mavjud imkoniyatlarni hisobga olmasdan ishlab chiqilgan ijtimoiy, oziq-ovqat, agrar, energetika, ekologiya va boshqa sohalardagi dasturlar samara bermadi, iqtisodiy ziddiyatlarni chuqurlashtirib yubordi. Jahonning taraqqiy topgan mamlakatlarida XX asr ikkinchi yarmida sodir bo‘lgan ilmiy-texnika inqilobidan samarali foydalanildi. Mashina-fabrika ishlab chiqarishidan avtomatlashtirilgan kompleks ishlab chiqarishga o‘tib borildi. Ishlab chiqarishga hisob-kitoblar, echimlar, nazorat va boshqarish vazifalarini bajaradigan elektron-hisoblash apparatlari, axborot texnikasi, robotlar kirib keldi va keng qo‘llanila boshlandi. Odamlar bajarib kelgan oddiy texnik, mexanik, og‘ir jismoniy ishlarni texnika vositalari bajaradigan bo‘ldi. Fan ishlab chiqarish kuchiga aylandi. Natijada ilg‘or mamlakatlarda ishlab chiqarish intensive taraqqiyot yo‘liga kirdi. Moddiy ishlab chiqarishda ishlovchilar soni qisqarib, xizmat ko‘rsatish sohasida, tibbiyot, ta‘lim, ilmiy faoliyatda band bo‘lganlar soni oshib bordi. Axborot texnikasi tibbiyot, fan, ta‘lim va boshqa xizmat ko‘rsatish sohalarida keng qo‘llanila bordi. Inson texnik, mexanik va og‘ir jismoniy ishlarni bajarishdan ozod bo‘lib, o‘zini mazmunli, ijodiy ishlarga bag‘ishladi. Pirovardida turmush saviyasi tobora yaxshilanib borganligi haqidagi fikrlar o‘z aksini topgan.

Umuman olganda ushbu mavzu bo‘yicha yetarlicha ma‘lumotlar berilgan muallif tomonidan ilgari surilgan fikr-mulohazalar yetarli darajada. Ushbu mulohazaviy fikrni “ZiyoNet” tarmog‘iga joylashtirish uchun taklif etish mumkin deb hisoblayman.

“O‘zbekiston tarixi”
kafedrasi mudiri, professor

Y. A. Ergasheva

